

TÍÐARGREIN

**1. partur
Seinni partur
kemur
fríggjadagin**

Leið meg út á villar víddir har lívið leika skal

**Ein forskúlakunngerð og ein forskúlaroynd
Sjóðregil fyri landi stendur,
man til bøndur tala:
"Tungligt er, tá undangongan
endar aftur á hala."
Grái táttur ella bóndatátturin, 1938**

Rógvi Thomsen

Seinastu 20 – 30 árin eru stovnsliðgeranin av barn-dóminum í Føroyum vaksin við risafetum. Hetta hevur eisini havt við sær, at børnini í mestan mun sita inni og læra. Tað eyðkennir menningina og læringina hjá teimum. Ístaðin fyri at læra av lívinum, læra tey um lívið. Men tað at læra um gerst ofta øgiliga skjótt minni hugaligt og stuttligt hjá børnunum, soleiðis, at læringin verður merkt av tvingsligi og er ónattúrlig, samanborið við at læra av.

Í vár setti løgtingskvinnan, Gunvør Balle, Bjørn Kalsø, landstýrismanni í mentamálum, ein fyrispurning um forskúlar. Í svari sínum sigur Bjørn Kalsø m.a.:

Mentamálaráðið hevur gjørt uppskot til kunngerð um skipan og læring í skúla. Kunngerðin hevur heimild í § 4, stk. 4 í fólkaskúlalógini. Harumframt eru í §§ 10 og 18, stk. 3 í fólkaskúlalógini ásetingar um innihaldið í forskúlanum, samstarv millum lærarar og pedagogar og dagliga undirvísingartíð hjá næmingum í forskúlaflokk.

Kunngerðin verður royndarkoyrd í lóttuni, í samband við teir forskúlar, sum eru. Ávegis eftirmeting hevur verið, og onkrar dagføringar eru gjørdar, so kunngerðin kann verða sett í gildi. Ætlanin er at lýsa kunngerðina seinni í ár.

Løgtingið 10. apríl 2013

Nú veit eg ikki, hvussu nógv hava hoyrt um hesa royndarætlan; eg fylgi hampiliga væl við á økinum, og hetta var fyrstu ferð, eg hoyrði royndarætlanina gretta.

Skúlaárið 2010 setur Eysturkommuna á stovn ein forskúlaflokk. Í november 2010 sendir Mentamálaráðið eina forskúlakunngerð, dagfesta 27. november, til hoyringar. Kunngerðin fekk eina ógvuliga kaldliga móttøku, m.a. Kommunusamskipan Føroya viðmerkti, at uppskotið til kunngerð vil, at kommunurnar skulu gjalda forskúlan, meðan Mentamálaráðið skal valda. Hetta vildu stóru kommunurnar undir ongum umstøðum ganga við til. Heldur ikki Pedagogfelagið vildi kennast við hana av pedagogiskum orsökum og fyriliti. At talan var um eina royndarverkætlan, sæst ongastaðni.

Týsdagin, 1. februar 2011, eru kommunufeløgini á fundi við Mentamálaráðið um forskúlakunngerðina. Har sigur landsstýriskvinnan, Helena Dam á Neystabø: "Kunngerðin er einans ein staðfesting av praksis". Men staðfesting av hvørjum praksis? Forskúlin hevur í november 2010 verið virkin í góðar triggjar mánaðir, tað tykist í so lítil praksis, at staðfesta nakað sum helst út frá. Tann valdi skúlin at staðfesta praksis út frá, er heldur ikki serliga umboðandi fyri skúlaverkið í Føroyum. Hetta er ein lítill skúli við flokkum til og við triðja flokk. Tað gevur nakrar heilt serstakar umstøður, ið kunnu vera bæði góðar og vánaligar. Men sigur alment einki um alt føroyska skúlaverkið. Útvið 90% av øllum næmingum í Føroyum ganga í skúlum við framhaldsdeild, t.e. stórum skúlum. Aðrir skúlar hava eisini forskúlar, umframt,

at dagstovnarnir í fleiri ár hava havt skúlabólkar til tey 6 til 7 ára gomlu við góðum úslitum.

Kunngerðin verður rættiliga nógv broytt eftir hoyringina, og á várari 2011 verður ein nýggja forskúlakunngerð gjørd, tann kunngerðin, landsstýrismaðurin vísir til, er frá jóansøku 2013. **Læra vit betur við at verða undirvíst fyrr?** Kendi danski profesarin í útviklingspsykologi, Dion Sommer, sigur í eini samrøðu við Børn & Unge Nr.: 15, 2010: "Um tað er nakar, sum heldur, at børnini verða betur fyrireikað til at ganga í skúla við at byrjað verður tíðliga við skúlakendum aktivitetum, so tekur mann stórliga feil. Stýrd, skipað læring tíðliga í lívinum hjá børnum er spill av tíð, vísa stórar altjóða kanningar. Børn um try til fyra ára aldur kunnu væl læra bæði bókstavir og tøl. Tað hevur eitt stuttíðarárin, men ikki positiv langtíðarárin. Kannningar vísa, at hesi børnini klára seg verri enn hini, tá ið tey koma í skúla. Teirra hugburður mótevnis skúlanum er meira negativur, tey eru minni kreativ og meira stúrin fyri royndum.

Í nógvum londum byrjar skúlagongdin fyrr enn hon ger í Danmark, t.d. í Frankaríki. Men sum frálíður, eru fronsku børnini ikki betri fyri, enn tey dansku. Tá ið tey koma í studentaskúla, eru tey ikki dugnaligari fakliga enn tey dansku og tey klára seg ikki betur í t.d. Pisakanningunum. Hinvegin, so eru tey nógv minni kreativ, og tey halda tað ikki vera stuttligt at ganga í skúla".

Men hvat er tað so, ið ger, at vit eru so upptikin av forskúlum og av, at børnini skulu hava skipaða læring fyrr, tá ið einki bendir á, at tað hevur

» **Hjá mongum ljóðar tað jú sum ein sjálvfylgja, at jú fyrr, vit fara undir skipaða undirvísing, jú betur verða vit fyri. Men tíanverri, so er tað soleiðis, at tað passar ikki**

nøkur positiv úrslit við sær - og í veruleikanum bara er stuldur av barndóminum hjá børnunum?

Hjá mongum ljóðar tað jú sum ein sjálvfylgja, at jú fyrr, vit fara undir skipaða undirvísing, jú betur verða vit fyri. Men tíanverri, so er tað soleiðis, at tað passar ikki.

Men kortini er tað á hesa ranghugsan, nógv av okkara fatan av, hvat er best fyri børnini, er grundað á fyrri tíðina.

Globaliseringin trokar á og ávirkar okkum, vit samanbera okkum við onnur lond, t.d. Kina, og børnini gerast ein lutur og eitt amboð í strembanini eftir at gera okkum meira kappingarfør. Hetta hevur so leitt til hugsanina um, at fyrr, byrjað verður at undirvísa børnunum, longri røkka tey í samfelagnum. Hetta er ikki vísundaliga grundað ella grundað á royndir, men er bara nakað, mann heldur. Og gerst ofta partur av sýmbolpolitikkinum í politisku skipani, sum prógv fyri, at skúlin verður tikið í álvara. Veruleikin er so, at tað er akkurát øvugt. Kannningar hava aftur og aftur staðfest, at skúlakendir aktivitetir tíðliga í lívinum hava við sær verri úrslit - eisini í siðbundnum lærugreinum, sum lesing, mál, stóddfrøði, rokning, fysikk o.s.fr.

Sosiali arvurin og vit – vitan kveistrað til viks Pisakanningarnar høvdu tað avleiðing fyri børnini alment og skúlanum, at øgiligur dentur varð lagdur á lesing, umframt, at skúlin og børnini vórðu undirdikt í meningsleysum royndum í tíð og úrtíð. Tað er púra rætt, at kanningarnar vísu, at lesingin ikki var av tí frægasta. Tí kom henda ógvusliga fokusering

upp á lesing, ið hevur verið. Men kanningarnar søgdu so øgiliga nógv annað. Tað mest áhugaverda var, at tað var útbúgvingarstöðið hjá foreldrunum - serstakliga mammuni - ið avgjórði lesiførleikan hjá barninum. Bara mamman hevði eina miðnámsútbúgving ella vinnuútbúgving, so vóru børn teirra betri lesarar, enn børn, ið høvdu eina mammu, ið bert hevði fólkaskúlan. Kannigarnar vísa, at fakligu førleikarnir í øllum lærugreinum neyvt hevur samanheng við mentunarlaga kapitalin hjá heiminum. Tað áhugaverda í hesum er, at tað er sosiali arvurin, ið skal brótast. Og hann bróta vit ikki – soleiðis sum Pisakanningin varð tolkað – við at børnini fáa meira av tí sama. Skulu vit bróta sosiala arvin í skúlanum, so gera vit tað við at skipa ein skúla, ið røkkur øllum. Á sama bógvin bendir niðurstøðan í Pisakanningunum, at gentur eru væl betur fyri enn dreingir, í skúlanum. Okkurt er, ið sigur okkum, at skúlin í stóran mun ikki er fyri øll - og als ikki fyri dreingir.

Sjálvsagt er tað ikki so einfalt, at sosialur arvur kann brótast bara um skúlan. Har eru so nógv onnur viðurskipti rundanum, ið eisini skulu takast við: livsvilkorini alment, bústaður, arbeiði og móguleikarnir fyri at liva eitt virkið liv. Serstakliga hava vit ein trupulleika í einligum forsyrgjarum, ikki tí tey eru einligir forsyrgjarar, men tí at livsvilkorini vit bjóða teimum eru so vánalig. Hetta merkir so aftur børnini. Men dagstovnurin og skúlin hevur avgjørt ein leiklut í at bróta sosiala arvin.

Tað lögna er so, at øll tilmæli og vitan um læring og menning hjá børnum,

eru vorðin kveistrað av borðinum til fyrimuns fyri sýmbolpolitikk, og tí mann heldur seg vita, men ikki á ta vitan, ið er atkomandi. Hetta eyðkennir hesa forskúlakunngerð og "royndina". Soleiðis hevur eisini verið í grannalondum okkara, mest Danmark. Men munurin er, at har er eitt kjak farið fram. Hjá okkum tykist tað, sum at tað mesta er farið fram í loyndum. Hyggja vit eftir kunngerðini og royndini, so sæst, at stóru partur byggir á eina aveldaða fatan av, hvat læring er, lítið og einki fyrlit er fyri menningini hjá børnum og tað verður ikki grundað í einum samfelagsligum samanhengi, hvussu samfelagið hevur ment seg og hvat vit hava tørv á sum samfelag.

Í fullum álvara eru tað nøkur, ið halda, at endamálið við dagstovnunum er at fyrireika børnini til skúlan. Ikki minst hetta er í andsøgn við gitnu Santiago-deklarationina, har um stórtíðrað altjóða leiðandi útviklingspsykologar og granskarar ávara ímóti tí ráki, ið er, at sjálvt smá børn verða undirvíst uttan fyrilit fyri vitanini um menning og læring hjá børnum. Dagsskráin tykist vera: hvat kann gera børnini meira skúlabúgvinn ella at tryggja, at tey klára seg væl í Pisaroyndunum. Men hjá børnunum sjálvum er tað avgerandi at tryggja sær eitt gott barnalív. Og tað má eisini